

Müller Róbert

Egy 9. századi kard a Murából

A kard lelőhelye. 1, bányagödör; 2, osztályozó. (A térképet készítette Dr. Koósz Attila)

Az írott források elemzése és a Szőke Béla Miklós és Ritoók Ágnes által a zalavári Várszigeten immár több mint három évtizede vezetett régészeti feltárások segítségével egyre pontosabb képet nyerünk a Dunántúl Karoling-kori, 9. századi történetéről, a mosaburgi (Zalavár-Vársziget-i) grófsági székhely jelentőségéről. Ma már mind többen vallják, hogy a honfoglaló magyarok 907-es nagy győzelme a keleti frank seregek felett – a pozsonyi csata – helyszíne nem a szlovák főváros, hanem Zalavár környéke volt. Mosaburgot – a Mocsárvárát – Privina idején *urbs Priwinae*-nak, fia Kocel (Chezil) grófsága idején *urbs Chezilonis*-nak nevezték. 896-ban Arnolf király Pannonia és Mosaburg

A Murakeresztúr–Kollátszeg-i kard.

védelmét Brazlav hercegre bízta, aki a Mocsárvárat megerősítette, ezért nevezték el azt *Brezalauspurc*-nak, másnéven *Brazlavespurc*-nak. Ezek az elnevezések szerepelnek a korabeli írott forrásokban a csata helyszínéként, amit több mint fél évezred után, a 16. században lokalizált Pozsonyként a tudós Aventinus (Johannes Thurmair, 1477-1534).¹ A 9. századi lelőhelyek érthető módon Zalaváron és környékén sűrűsödnek. A gazdag ékszeranyag és az egyéb leletek mellett ritkaságszámba mennek a kardok, eddig mindössze két példányt ismerünk.² Ezért jelentős az egykori Murából előke-

2020. december 9-én mutatta

meg Szili Zsolt, a Murasóder Kft. ügyvezetője Dr. Koósz Attilának, Horvátország tiszteletbeli konzuljának azt a töredékes kardot, ami eredetileg Murakeresztúr Kollátszeg-i határrészében egy 15 m mély sóder bányagödörben volt, és másodlagosan a bányavállalat osztályozójából került elő (1. kép). A leletet a nagykanizsai Thury György Múzeumban adták le (leltári szám: 2021.I.I.).³ Az eredetileg minden bizonnyal ép kardot a bányászás során a kotrógép, az osztályozónál a rakodógép is károsíthatta. Mérhető hossza most 578 mm, ebből a penge 420 mm (2. kép). A penge a keresztvasnál 59 mm, a végén 40 mm széles. A penge középvonalában egy

1 Szőke 2019, 279-293. Az írott forrásokról és a korábbi elképzelésekről jó áttekintést nyújt Tóth 2019, 587-593.

2 Szőke 1992, 92-96; Szőke 2024, 361.

3 Köszönetet mondok Dr. Száraz Csilla múzeumigazgatónak, aki lehetővé tette, hogy tárgyat feldolgozzam. A kardot 2022. szeptemberében, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészeti Intézete által a kétélű kardokról rendezett nemzetközi konferencián tartott német nyelvű előadás keretében mutattam a be szakmának.

sekély horony fut végig. A kard metallurgiai vizsgálatát Dr. Török Béla egyetemi docens végezte el a Miskolci Egyetem laboratóriumában. Megállapítása szerint a markolat vasa mangánt és nikkelt tartalmaz, a penge anyagában a mangán és a nikkel mellett kobalt is található.⁴ A penge egyazon anyagból készült, de a középső sáv hajtogatott és rétegezett. Anyaga a mikulčicei 425. sír pengéjéhez áll a legközelebb, bár a középső sáv némileg eltérő szerkezetű.⁵ A keresztvas 106,8 mm, a markolatgomb alsó lemeze 86 mm, a markolatgomb 81,4 mm hosszú. A markolatgombot mély vátatok öt szegmensre, gerezdre tagolják. A szélsők 14 mm, a második és negyedik 24, a középső 30 mm magas. A két belső vátatban megmaradt a sárgaréz gyöngyrót díszítés. A szélső vátatok mélysége arra utal, hogy eredetileg azokban is volt gyöngyrót (3. kép). Papp Péter barátom közbenjárására Dr. Novák Enikő főorvos asszony a Kanizsai Dorottya Kórházban 2021. január 17-én CT- és röntgenfelvételeket készített a kardról.⁶ A CT felvétel igazolta, hogy ez a markolatgomb is belül üreges, és azt két nittel rögzítették a markolatgomb alaplemezéhez.⁷

A kard markolatgombja.

Felső végük egy-egy perselyben végződött (4. kép). Jól látszik az is, hogy a markolatlemez a penge folytatása, amely a markolatgomb torzulása miatt jelenleg 97-101 mm hosszú, a markolatgomb alaplemezénél 20,4 x 3,7 mm, a keresztvasnál 31,5 x 6 mm. A keresztvas 15,5 mm magas és 22,5 mm széles. A röntgen-felvételen jól látszik, hogy a pengét az egyik oldalon tausírozással egy talpas görög kereszt díszítette (5. kép). Az árkolás most üres, a benne lévő ezüst- vagy sárgarézdrót hiányzik.

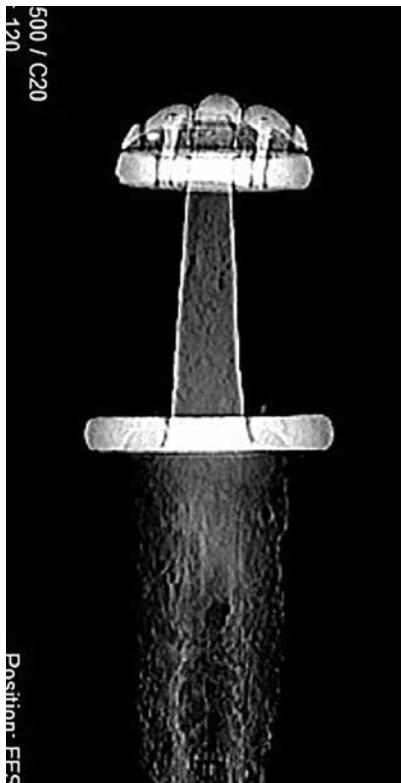
A kardot a Magyar Nemzeti Múzeum restaurátor műhelyében restaurálták. Ennek során a keresztvas és a penge találkozásánál vasoxid által konzervált textil maradványt figyeltek meg, amely sávolykötéssel készí-

4 Dr. Török Béla levele 2022. szeptember 6-án.

5 KOŠTA – HOŠEK 2019, 157, Abb. 3, 168, Tab. 3.

6 Értékes segítségéért ez úton mondok köszönetet.

7 GEIBIG 1991, 90-97, II. konstrukciós típus.

A kard CT felvétele.

tett vászon volt.⁸ Minden bizonynal a hüvely belsejét bélelték ki ezzel, így feltételezhető, hogy a kardot a hüvelyével együtt veszítette el a tulajdonosa. A díszítéstől 50-65 mm távolságra a penge éle hullámosra

A penge röntgen felvétele a talpas kereszt díszítéssel.

görbült, és itt az élen párhuzamosan négy ferde bevágás figyelhető meg, mintha egy korábbi bajvívás során egy jobb minőségű pengével négyszer az élre sújtottak volna (6. kép). Ennek a kard típusnak az ívelt és gerezdekre tagolt markolatgomb a legjellemzőbb vonása, amely Petersen osztályozásában a „K” típus elnevezést kapta.⁹ Az üreges markolatgomb és a viszonylag rövid keresztvas alapján ez a kard a típus korai, klasszikus változatát képviseli.¹⁰

8 Köszönetet mondok Lukács Balázs restaurátornak munkájáért.

9 PETERSEN 1919, 105-112.

10 MÜLLER-WILLE 1982, 137-149.

Ferde bevágások a kard pengéjén.

Ennek a típusnak a megjelenését általában a 8. század második felére keltezték, az alapján, hogy Biskupija-Crkvinán (Dalmácia) V. Konstantinosz (741-775) és IV. Leo császár (775-780) solidus vereiteivel keltezhető sírból került elő ilyen kard.¹¹ A kísérőleletek azonban többnyire arra utalnak, hogy ez a típus inkább csak a 9. század elejétől terjedt el.¹² A zalavári Várszigeten, a Szűz Mária-templom körüli temető egyik sírjában (23/19. sír) V. Konstantinosz és IV. Leo császár solidusa együtt került elő egy Karoling karddal és egy sarkantyú garnitúrával. Ez pedig azt jelenti,

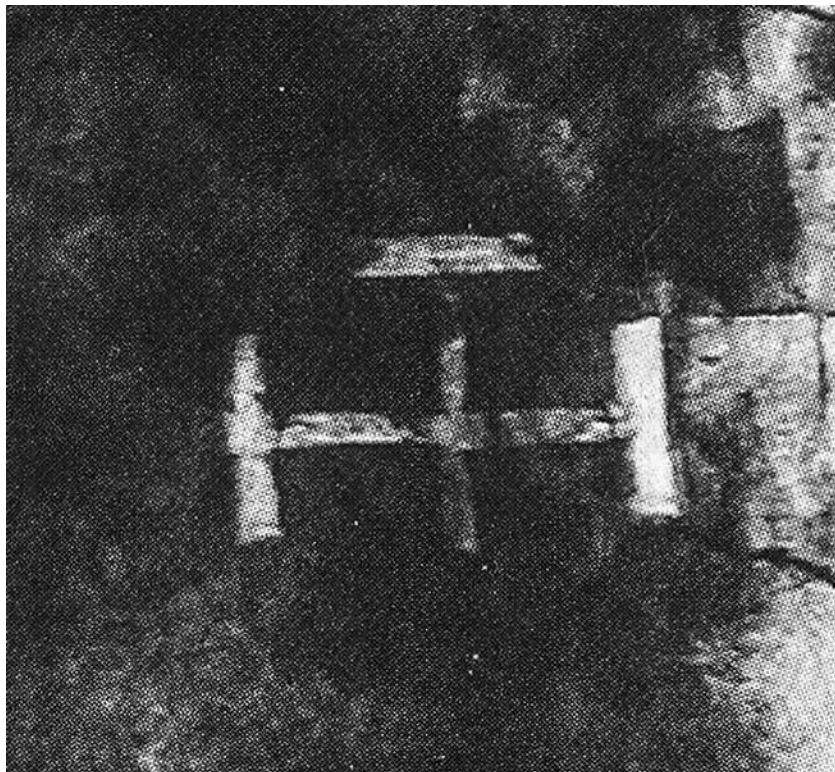
hogy ezeknek az aranypénzeknek a keltező értéke felettből kétséges. Írott forrás igazolja ugyanis, hogy a Szűz Mária tiszteletére épült templomot a salzburgi érsek 850. január 24-én szentelte fel. A templom köré pedig csak ezt követően kezdtek temetkezni, tehát a 770-es években vert aranypénz olyan sírból került elő, ami csak 850 után keletkezhetett.¹³

A pengét díszítő talpas kereszt nem tekinthető különlegességnek. Keresztény szimbólumként már a késő antik időkben feltűnt, pl. a ljubljanai temetőnek a 4. század második felére vagy az 5. század

11 VINSKI 1970; Vinski 1983.

12 Így keltezte pl. az ausztriai példányokat SZAMEIT 1986, 395-396.

13 SZŐKE 2024, 360-361.

Tausírozott talpas keresztok Karoling kardpengéken. 1: Mikulčice, 2: Koljane.

elejére keltezhető 679. sírjában egy tükör hátlapján.¹⁴ A Karoling kardokon inkább ritkának mondható a keresztábrázolás.¹⁵ Pedig a 880 táján Sankt Gallenben feljegyzett „*Gesta Karoli*” szerint Nagy Károly császár

kardját is egy kereszt díszítette, és az arab filozófus és tudós al Kindi (803-870) is megemlítette a kardokról írott munkájában, hogy a frankok a kardjaikat arany- vagy sárgaréz tausírozású kereszttekkel díszítet-

14 KNIFIC-SAGADIN 1991, a címlapon és 74, No. 67.

15 GEIBIG 1991, 130-133, 155-157

Tausírozott talpas keresztok Karoling kard-pengékén. 1: Mikulčice, 2: Koljane.

ték.¹⁶ Mikulčicén (Csehország) a 265. sírban egy „H” típusú kardon¹⁷ és Koljaneból (Horvátország) három egymásba fonódó mandorla alakkal együtt egy „K” típusú kardon¹⁸ látható ezüst tausírozású talpas kereszt (7. kép 1-2). További kardok

kat is ismerünk, amelyek pengéjét kereszt díszíti, pl. Haithabuból (Németország)¹⁹ és Lithse Hamból (Hollandia)²⁰. A tausírozott talpas kereszt megtalálható egy 9. századi sarkantyú garnitúra szíjvégén, amelynek lelőhelye Bajná (Nyitrabajna, Szlovákia)²¹ (8. kép). A Rajna-vidék fegyvergyártó műhelyiben sorozatban készített „K” típusú kardok nagyon népszerűek voltak. A gerezekre tagolt markolatgombbal ellátott kardok a korabeli ábrázolásokon is feltűnnek. A *Stuttgarter Zsoltárkönyv* lapjain egy lovak kezében (9. kép),²² Dávid és Góliát küzdelmének megörökítésekor a kép bal alsó sarkában, Dávid kezében (10. kép)²³ vagy a Sankt-Gallen-i *Arany Zsoltárkönyvben* a katonák övében (11. kép).²⁴ A „K” típusú kardok elterjedési térképe (12. kép)²⁵ azt mutatja, hogy Írországtól Skandinávián át Dalmáciáig kedvelt fegyver volt – mint a II. világháborút követően a Varsói Szerződés álla-

16 KOŠTA–HOŠEK 2019, 169-170.

17 KOŠTA–HOŠEK 2019, 169-170 és Abb. 7. Egyébként Mikulčice területéről 20 frank kardot ismerünk, és közülük négy sorolható a „K” típusba.

18 MILOŠEVIĆ 2012, 463, Sl. 6.

19 GEIBIG 1999, 57, Taf 5, 13.

20 YPEY 1986, 139-143.

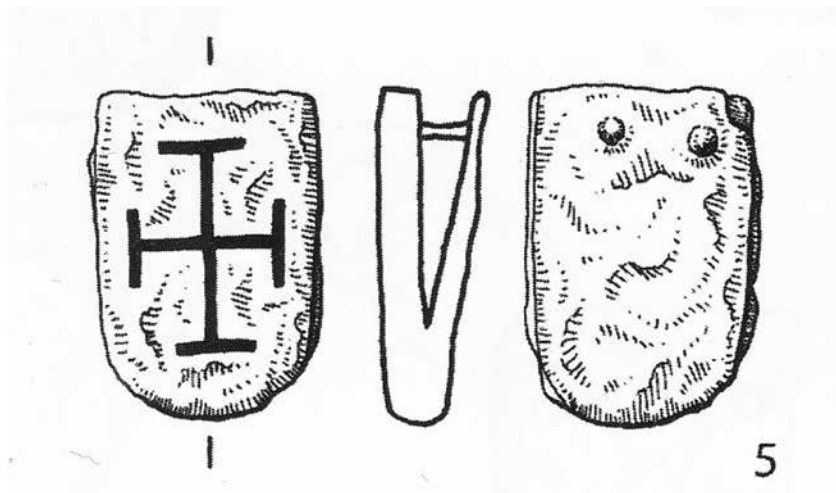
21 JAKUBČINOVÁ 2019, 63, Abb. 10, 4.

22 BILOGRIVIĆ 2009, 146, Sl. 2, VINSKI 1981, 361 nyomán.

23 BILOGRIVIĆ 2009, 147, Sl. 4, MILOŠEVIĆ 2000, 129 nyomán.

24 BILOGRIVIĆ 2009, 147, Sl. 3, VINSKI 1981, 361 nyomán.

25 BILOGRIVIĆ 2009, 130, Karta 1, 77 lelőhely.

Tausírozott talpas kereszt egy sarkantyú garnitúra szíjvégén Bajnáról.

maiban a Kalasnyikpv gépfegyver. A lelőhelyek a peremterületeken sűrűsödnek, aminek az a magyarázata, hogy a kereszténység hatására a központi területeken a 9. századra megszűnt az előkelő férfiak fegyverrel történő eltemetése. A szomszédos Horvátország területéről számos példány ismert, de a Dunántúlon a kollászegi kard az első darab.

Ki lehetett a tulajdonosa ennek a kardnak? Minden bizonnyal egy katona, aki a 9. század közepe táján

Priwina vagy Kocel (Chezil) gróf szolgálatában állt. A lelőhely ma a Mura árterületén található, a 9. században itt folyhatott a Mura. A Mosaburg-i grófság déli határvonala a Dráva folyó volt, a lelőhely tehát a grófság területén található.²⁶

Hogyan kerülhetett ide ez a kard? A kérdésre nem tudunk egyértelmű választ adni. Az joggal feltételezhető, hogy nem temetkezésből származik. Most egy fontos vasútvonal keresztezi itt a Murát, de sem a római korban²⁷ sem a középkorban²⁸

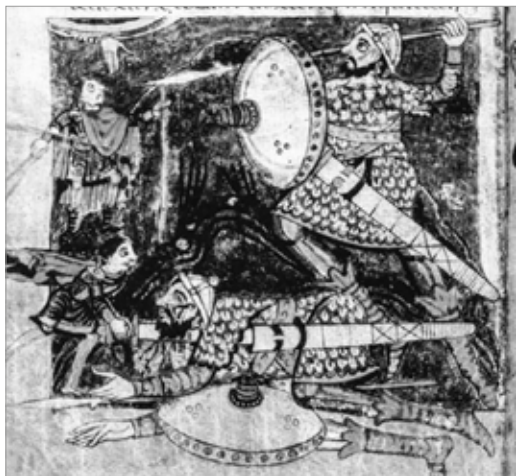
26 SZŐKE 2019, 203-205 és 167, 23. kép 4.

27 TÓTH 2006, 63-65. Feltételeznek egy diagonális utat Pannónián keresztül Aquileia és Aquincum között, de az itineráriumok nem említenek ilyen utat.

28 HOLUB 1917, 55-57; GLASER 1929, 144, 275-277. A Budáról Zággrábon át az Adria partjára vezető fontos távolsági út Zákánynál keresztezte a Drávát, így nem kellett két folyón átkelnie.

Lovag a kezében kard, gerezdekkel tagolt markolatgombbal a Stuttgart-i Zsoltárkönyvből.

Dávid és Góliát küzdelme a Stuttgart-i Zsoltárkönyvből.

nem volt itt rév a folyón, tehát a kard birtokosa nem a folyón történő átkelés során vesztette el az életét. Talán üldözött valakit, vagy éppen ő

menekült egy üldözője elől, amikor elveszítette a fegyverét, vagy halálát lelte a folyóban vagy a folyót kísérő mocsárban.

Katonák az övükben kard gerezdekkel tagolt markolatgombbal a Sankt Gallen-i Arany Zsoltárkönyvből.

IRODALOM

BILOGRIVIĆ 2009 Bilogrivić, Goran: Karolinski mačevi tipa K (Type K Karolingian Swords). *Opuscula Archaeologica* 33 (2009) 125-182.

GEIBIG 1991 Geibig, Alfred: Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter. Eine Analyse des Fundmaterials vom ausgehenden 8. bis zum 2. Jahrhundert aus Sammlungen der Bundesrepublik Deutschland. Neumunster, 1991.

GEIBIG 1999 Geibig, Alfred: Die Schwerter aus dem Hafen von Haithabu. In: *Ausgrabungen in Haithabu* 33, *Das archäologische Fundmaterial* 6, Schietzel, K. (Hrsg.) Neumünster 1999, 9-91.

GLASER 1929 Glaser L.: Dunántúl középkori úthálózata I-II. Századok 63 (1929) 138-167, 257-285.

HOLUB 1917 Holub J.: Zala vármegye vámhelyei és úthálózata a középkorban. *Századok* 51 (1917) 45-60.

JAKUBČINOVÁ 2019 Jakubčinová, Miriam: Pferdegeschirr und Reitzug des 9. Jahrhunderts aus dem Gebiet der Slowakei anhand des Materials aus Bojná. In: *Bewaffnung und Reiterausrüstung des 8. bis 10. Jahrhunderts in Mitteleuropa*. Polaček, L. (Hrsg.) Internationale Tagungen in Mikulčice 9, Brno 2019, 51-65

KNIFIC-SAGADIN 1991 Knific, Timotej – Sagadin, Milan: *Pismo brez pisave* (Katalog) Ljubljana 1991.

KOŠTA-HOŠEK 2019 Košta, Jiří – Hošta, Jiří: Schwerter und Schwertfragmente aus dem großmährischen Zentrum in Mikulčice. In: *Bewaffnung und Reiterausrüstung des 8. bis 10. Jahrhunderts in Mitteleuropa* Polaček, L. (Hrsg.). Internationale Tagungen in Mikulčice 9, Brno 2019, 151-180.

MILOŠEVIĆ 2000 Milošević, Ante: Karolinski utjecaji Hrvatskej knezevini u svjetlu arheoloskih nalezi. In: *Hrvati i Karolinzi* (Katalog) Milošević, A. (ed.) Split 2000.

MILOŠEVIĆ 2012 Milošević, Ante: Novi mač iz Koljana u svjetlu kontakta s nordijskim zemljana u ranem srednjem vijeku (A recently recovered

sword at Koljana near Vrlika seen in the light of contacts with nordic countries in the early middle ages). *Histria Antiqua* 21 (2012) 459-470.

MÜLLER-WILLE 1976 Müller-Wille, Michael: Das Bootkammergrab von Haithabu. Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu 8, Neumünster 1976, 7-176.

MÜLLER-WILLE 1982 Müller-Wille, Michael: Zwei karolingische Schwerter aus Mittelnorwegen. Studien zur Sachsenforschung 3, 1982, 101-154.

PETERSEN 1919 Petersen, Jan: De norske Vikingersverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben. Videnskapselskapets Skrifter II. Hist-filos. Klasse, No I, Kristiania 1919.

SZAMEIT 1986 Szameit, Erik: Karolingerzeitliche Waffenfunde aus Österreich. Teil I: *Archaeologia Austriaca* 70 (1986) 385-411.

SZŐKE 1992 Szőke Béla Miklós: Karolingische Gräberfelder I-II von Garabonc-Ófalu. In: Die Karolingerzeit im unteren Zalatál. *Antaeus* 21, Bp. 1992, 41-203.

SZŐKE 2019 Szőke Béla Miklós: A Karoling-kor Pannóniában. Mosaburh/Zalavár I, Bp. 2019.

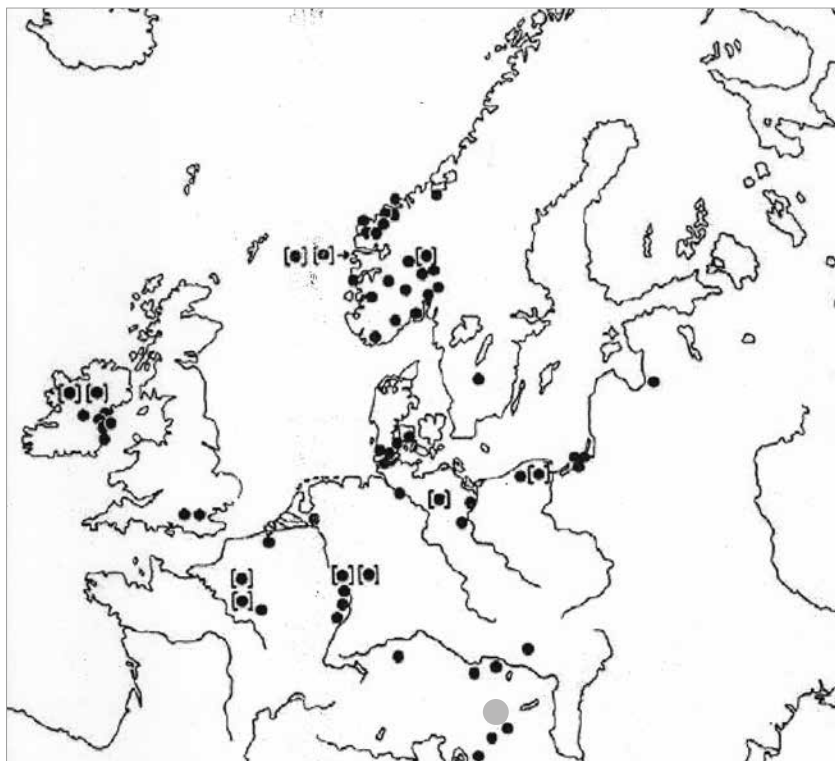
SZŐKE 2024 Szőke Béla Miklós: A Biskupija-Crkvina lelethorizontról egy zalavár-várszigeti agancsfaragvány kapcsán (En antler carving from Zalavár-Vársziget belonging to the Biskupija-Crkvina Horizon of finds). In: A tudománynak gazdag ágai... Tanulmányok Benkő Elek születésnapjára (Kovács Gy. – Zatykó Cs. (ed.)) Bp. 2024, 357-368.

TÓTH 2019 Tóth Sándor László: A brezalauspurchi csata. In: Kincses K. M. (szerk.): Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprém László tiszteletére. Bp. 2019, 587-593.

VINSKI 1970 Vinski, Zdenko: Oružje području starohrvatske države do godine 1000 (Zu den Waffenfunden im Bereich des altkroatischen Staates bis zum Jahre 1000) *Miedzynarodowy kongres arheologii Słowiańskiej*, Warszawa 14-16. IX. 1965. Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, Tom. III. 135-158.

VINSKI 1983 Vinski, Zdenko: Zu karolingischen Schwertfunden aus Jugoslawien, Jahrbuch des Romisch-Germanischen Zentralmuseums 30, Mainz, 1983, 465–501.

Ypey 1986 Ypey, Jaap: Drei neuerworbene Waffen im Rijksmuseum van Oudheden: ein Ulfberht-Schwert, ein Katzbalger und ein Linkhanddolch, Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden 66, 1986, 139-151

A „K” típusú kardok elterjedése, a szürke nagyobb kör a kollátszegi kardot jelöli.